

Cigánydomb

Az első salgótarjáni romaközösség kialakulása és felbomlása
A dokumentumfilm szövegkönyve

I. Előkép – Bedegi Győző bevezetője

Az idők távlatából legendák övezte salgótarjáni Cigánydombnak ma már nyomát is hiába keresnénk.

A II. világháború által polgári fejlődésében derékba tört város új pozíciót vívott ki magának az új hatalomnál. Nem kis szerepe volt ebben a még kiaknázható szénvagyonnak, az ország energiaínségének, és annak a szerepnek, amit ez az iparmédecina játszott a honi munkásmozgalom történetében. De volt az immár megyeszékhellyé lett helységnek egy szépséghibája: az a bizonyos Pécskő-dombi cigánytelep a város szívében.

A legendák szerint az 1800-as évek elején érkeztek az első roma családok Tarjánba, egy zenét kedvelő úr hívására, aki letelepedési engedélyt adott tíz, zenész roma családnak a Pécskő út végi birtokán a Curgó-patak mentén. Az első telepeket rummungrónak nevezték a később érkezettek. Életmódjukban, viselkedési szokásaikban a borraivalós, a szokásosnál több jövedelemmel rendelkező szakmákhoz tartozók életmódját követték.

A szaporodó jövevények a patak mindkét oldalát, és a Pécskő domb alját is benépesítették már, amikor, mintegy második hullámban, elkezdődött a helységhez közeli és távoli falukból – Endrefalváról, Ipolytarnócról, Karancslapujtőről, Litkéről, Sóshartyánból – a könnyebb városi életre vágyók betelepítése. Engedély nélkül, mindenféle szedett-vedett anyagot felhasználva kunyhók, putrik nőttek ki a földből, közel a zenészek épületeihez, de attól elkülönülve. Az újak agresszívok voltak, sokszor megzavarták a köznyugalmat. Ők lettek az úgynevezett hegyi cigányok. A régebbieket patakiak-ként titulálták.

Bármennyire is hihetetlen, a két csoport fiataljai között, az eltérő kulturális szint ellenére szerelmek szövődtek, házasságok kötődtek. Lassan-lassan kifermálódott a két csoport utódaiból a Pécskő úti egységes cigánytelep.

Az 1912-ben Baglyasaljára érkezett lovári oláh cigányokat már a rákövetkező évben kitelepíti a város vezetése az Újakna mögötti szemétdombra. Az 50-es évek első felében lókupeckodásból, kártyavetésből, jóslásból, koldulásból élők közül több család kiszivárog a Pécskő út végi erdőbe, és az úgynevezett Kavicsosban telepszik le, ahol sátraikat hátrahagyva, vándorló életmódjukat feladva próbálnak maguk tákolta kunyhóikban új életterre találni.

1947 és 1956 között érkezik a dombra az utolsó nemzedék. Lakókocsikkal, lakó busszal jönnek, német cigányoknak nevezik magukat. Mutatványosok, akik hamar felhagynak eredeti foglalkozásukkal, hogy vándorköszörűsként és muzsikusként folytassák tovább életüket.

Nógrádban 1891-től, Salgótarjánban 1892-től folyamatosan foglalkoznak a rendeletek az úgynevezett cigánykérdéssel. A letelepedést, vándorlást tiltó rendelkezések ellenére a romák száma folyamatosan nő. A Pécskő-dombon gomba módra szaporodnak az építmények, mígnem elérkezik a második világháborút megelőző időszak. Az üldözések és a deportálás elől sokan elbujdosnak. A haláltáborokba hurcoltaknak és a más vidéken menedéket keresőknek csak töredéke érkezik vissza a világégés multával.

Helyükre újak jönnek, hiszen kell a munkáskéz, a segédmunkásokra szükség van a bányákban, a gyárakban. A már akkor is rosszul fizetett munkaerőtől senki sem kérdezi az iskolai végzettséget.

A város vezetését már az 1950-es végétől foglalkoztatja a Cigányhegy felszámolásának gondolata, hiszen túl közel vannak a városközponthoz, jelenlétük disszonáns a feltörekvő település mindennapjaival. 1961-ben az MSZMP Politikai Bizottságának határozatával felvértezett vezetők elkezdik a cigánytelepek felszámolását. 1961 és 1966 között 60 család költözhet új helyre, ami nem minden esetben jelent új lakást, de mindenképpen jobbat az eddiginél. Végre elhagyhatják a telepet, a burkolatlan, sáros ösvények által összekötött viskókat, a zsúfoltságot, a nyomort, a bűzt, a lármát. 1967-re mindössze 60-80 putri virít már csak a dombon. Körülöttük kibontakoztak az új város körvonalai, emeletes házak, kertvárosi negyed keríti be az elköltözni nem akarókat, a sebtében, új lakás reményében a semmiből előkerült betelepülőket. Egy kiürített putriba olykor három család is betelepült, ezért végső megoldásként a kiköltöztetők azonnal eltörlik a föld színéről a tákolmányt, amint az utolsó ember is elhagyja az építményt.

„Szeszgőz, éktelen láрма, visító malaczaj és szűnni nem akaró ordítózás keverékében apró, egy-két helyiségből álló viskók.” – írja a Pécskő-domb krónikása Csík Károly. „Berendezéseik hiányosak, lakóik gyalulatlan faágyakban, priccseken alszanak, és nyitott tűzhelyen, összeütött sparhelten, csikós masinán főznek.” Tegyük hozzá, a telepen élők harminc százaléka egyetlen helyiségből álló, lakásnak nevezett tákolmányban tengeti az életét. A lakónépeség sűrűsége elviselhetetlen, az emberek többnyire az erdőben vagy éppen az utcán végzik el kis és nagy dolgukat. A szemetet sem viszik túl messzire.

A város csak 1963-ban épít valamennyire elfogadható közös WC-t a hegyen. Szerencsére ivóvíz jön a közkutakból, de a szennyvizet a ház elé kell lötyinteni.

A telepről mégsem kerülnek tömegével állami gondozásba a gyerekek, az öregekről halálukig jól-rosszul, de gondoskodnak a fiatalabbak, és nem dugják őket szociális otthonba.

És a Cigánydombon virágok teremnek. Országos hírű zenészek, költők, festők születnek a hegyen, hogy 1975 után már csak emlékezzenek a múltra, a szülő- és lakóhelyre, a Pécskő-dombra, ami egykor Salgótarján város szívében volt.

II. Gyermekkor, család

Csonka Jenő

Az édesanyám nógrádmegyeri születésű volt, édesapám karancssági. 20 éves volt apám, 17 éves volt anyám, amikor Salgótarjánba kerültek. Ők már Megyerben megesküdtek és itt vettek Salgótarjánban, a Pécskő utcában maguknak egy kis lakást, igaz, hogy az annak idején csak egy szobából állt. Majd aztán az apám, aki kőművesként dolgozott, ő toldott hozzá, így lett belőle 1 szoba – konyha – spájz. Mi gyerekek Salgótarjánban születünk, egytől egyig. A bátyám, az most volna 77 éves, de ő szegény odaveszett a fronton. Bevitték fiatalon katonának, oszt' egyetlen egyszer volt itthon, ő többet nem jött.

Ennek a betegek lettek aztán később a szüleim, mert, nagyon szerették őt.

Kezdtém '49-ben dolgozni, fiatalon, mert csak hat osztályt jártam. Ki kellett, hogy maradjak az iskolából, mert apám lebetegedett, más munkáskéz nem volt, én lettem a családfenntartó. Közben már jártam sportolni is, mert boxoltam 17 évet.

Fönn a hegyen nagyon jó volt, zenész népek laktak. Ott örökösen szólt az ének, a zene, az egy kimondott különlegesség volt. Mi lent a „Patakban” laktunk. Így nevezeték: Patak.

Mi lent laktunk, a többiek fent a hegyen. De a barátság az tökéletes volt. Szerettük egymást. Én nagyon keveset járogathattam fel a hegyre, mert fiatalon dolgoztam, és utána délután menni kellett edzésre. De ettől eltekintve nekem nagyon sok barátom, rokonom volt a felső részről Gitározta, énekeltek, nem volt cirkusz, nem volt verekedés, nem bántotta senki egymást. Ott öröm volt élni énnekem. És most is azt mondom, hogy az életem sokkal jobb volt fiatalabb koromban, hiába, hogy szegényebbek voltunk, mert tényleg egy normális ruha, vagy cipő nem volt az emberen. Nekem akkor jobb volt, mert összetartók voltunk, örültünk, hogy felébredtünk, oszt' megláttuk egymást.

Varga Attiláné

Vecseklőben, Csehszlovákiában születtem, '47-ben jöttünk ide lakni, a Cigányhegyre. Édesanyám odavalósi volt Cseszkóba, apu is a Felvidékre valahova, csak már annak a nevét én megmondani nem tudom. Úgyhogy apuék családja jött ide előbb, utána jött össze édesanyámmal, aki meg a nővére után jött Salgótarjánba. Cipész volt az apám máskülönben, az volt neki a foglalkozása. A fronton hírvivő volt, a háborúban, és ott megsérült. Beleesett egy nagy gödörbe, motorbiciklivel mentek, eltört a gerince neki, megnyomorodott. Én ezt onnan tudom, hogy mindig mesélte nekünk, amikor kicsik voltunk. De cipészként így is dolgozott, éjjel-nappal.

Balázs János bácsi mindig nálunk volt, apunál, mert ők lelki barátok, meg távoli rokonok is voltak. Nekem csak ez a gyerekkorom volt, mert aztán apu meghalt, mi gyerekek, pedig bekerültünk az intézetbe. Négyen voltunk testvérek. Édesanyám a bányánál dolgozott, Nagybátonyba járt három műszakba, úgyhogy egyszer, mire hazajött a munkából, már elvittek minket az intézetbe. Azt mondták neki, hogy azért, mert nem jártunk rendesen iskolába, de hát akkor még csak a bátyám járt iskolába!

Olyan kis megalázkodók voltunk az intézetben, elbújtunk egy sarokba, mind a négyen. Így nevelkedtünk fel. Én Heves megyében, a bátyám Szent Andráson, a húgom Debrecenben, az öcsém a Józsi - aki költő, író - Egerben. A Szepesi Józsi, az is az én testvérem.

És aztán mindegyikből ember lett.

Én 16 éves voltam, mikor hazakerültem, apu már akkor réges- rég a föld alatt volt. Anyu dolgozott, én is mentem vele dolgozni a szénosztályozóra, már akkor itt Salgótarjánban. Hát itt nagyon lebetegedtem, elment a hajam is, úgyhogy többet nem engedtek dolgozni, se a bátyám, se az édesanyám. Ezután két évvel férjhez mentem. János bácsival tartottuk a kapcsolatot végestelen végig, amióta csak apu meghalt. Mindenben segített minket, amiben csak tudott.

Utána anyuék elköltöztek a nagyállomásra, én meg ott maradtam a hegyen, abban a házban, amit az édesapám a két kezével épített. Mert azt a házat nem adtam volna a világ minden kincséért sem, pedig akkora volt, mint ez a konyha. Én ott szültem a három gyerekemet.

Bangó Kálmánné

A nagymamám is ott született a Cigánydombon, mi ugyanabban a házban laktunk, nyolcan gyerekek, meg a szüleink. Rengeteg sokat játszottunk. Mindenfélét összeszedtünk, cserepeket, edényeket, amik már nem kellettek a házba, és mentünk ki az erdőbe. Ott játszottunk apást-anyást, főztünk, otthonról elloptunk krumplit, zsírt, mert minden be volt vételezve, mindig volt ennivaló. Vittük és főzögettünk. Jöttek a többi gyerekek, nagyon sokáig el tudtunk játszani a hegyen. Minden este kimentünk a „Villanyfához”, mindenkinek volt valamilyen hangszere, azt kivitték és akkor nagyon jól szórakoztak ott. Ott tanultam meg táncolni. Reggelig elvontunk így. Hát anyám az otthon volt, minket nevelt. Apám kovács volt, patkolókovács, ő a gyárban dolgozott. Így éltünk, dolgoztunk sokat. 10 éves korunkban már mentünk a haldára szemet szedni, azt eladtuk, vagy vittünk hazára.

Klajban Jánosné

Egy lakásban laktunk körülbelül tízen. A nagyszüleim, nekik a gyerekei és mi az unokák. Mint kisgyerekeknek nagyon jó volt ott, szabadok voltunk, nem bántott senki, a saját kis közösségünkben éltünk. Tulajdonképpen mindenki mindenkiere odafigyelt, úgyhogy nekem a legszebb emlékeim ott vannak. Nagy szeretetben éltünk, sokan, szegényen, de igazán nagyon nagy szeretetben. Nagyon jó közösség volt az egész Cigányhegyen, szegények voltak az emberek, de segítőkészek. Nem éhezünk, a mindennapi kenyerünk megvolt, mert nagyapám dolgozott az üvegyárban, aztán még zenélt is, és anyunak a testvérei is dolgoztak, ők is az üvegyárban, édesanyám a rakodón.

Csák Béláné

Édesanyám meghalt, 27 éves volt, megfázott a háborúban, úgyhogy a nagyanyám nevelt engemet. Hát az szegény nem dolgozott sehol, csak bejárt ide a városba a Csiki családhoz takarítani. Én iskolába jártam, ő olyan istenfélő volt, oszt' eljárt Szentkútra, és vitt magával mindenhol, kiskoromban. A saját gyerekei nekik már nagyok voltak, úgyhogy én voltam vele csak. Így nőttem fel őmellette. Az apukám megnősült, oszt' nem törődött velem. Ott lakott ő is a Cigányhegyen, csak nem foglalkozott velem, egyáltalán. Én nem is nagyon jártam hozzája. Akkor kellett volna őneki, amikor az új házasságából származó gyerekei nagyobbak lettek, és én már tíz éves elmúltam, hogy vigyázzak rájuk. De a nagyanyám nem engedett hozzájuk, azt mondta: ne menjek oda, mert az anyukám megígértette vele a halálos ágyán, hogy nem ad neki, soha. Mikor meghalt, ez volt az utolsó kívánsága.

Édesanyámék tizennyolcan voltak testvérek, de hat gyereke meghalt szegény nagyanyámnak, úgyhogy élő gyereke tizenkettő volt. Ebből volt, aki gyári munkás lett, volt aki kőműves, meg sokan zenészek. Az én apukám is primás volt, meg az anyukámnak a fajtája az mind zenész lett, Budapesten. Csak már nem élnek szegények. A Csorba Gyulánál cimbalmozott a nagybátyám, és annak a gyerekei mindmind híres zenészek lettek.

Másképp volt minden ott fent a hegyen. Jártak oda művészek rajzolni a gyerekeket, meg a felnőtteket. Mindig történt valami, és az tetszett a gyerekeknek. Mindenki jól érezte magát. Aki oda egyszer feljött, nem esett jól neki lemenni, mert olyan baráti kört kapott, hogy máshol azt nem kapta meg. Meg ott mindenki jó volt egymáshoz.

Oláh Béláné

A nagyszüleimre emlékszem tisztán. A nagyapám zenész volt, abból éltek, abból tartottak fenn tíz vagy tizenegy gyereket. A nagyanyám lóci volt, nagylóci, és úgy járt haza a faluba, ismerték még akkoriban. Törölközőket meg köteleket vitt, amiket ő csinált itthon, és cserébe adtak neki ennivalót. Hol szalonnát kapott, hol babot. Batyuval hozta haza a hurkát, hurkazsírt, oszt' abból nevelték fel a gyerekeiket, meg hát minket is, unokákat, mi is ott voltunk. Annyi unokája talán senkinek nem volt a hegyen, mint neki.

A Cigányhegyen nem zárták be éjszaka az ajtókat kulcsra, meg volt, hogy nyáron kint aludtak az emberek, szalmazsákon, „trozsák”-on, úgy hívták. Kitették az udvarra, mert olyan meleg volt, oszt' ott horkoltak, meg minden. Akkor a többiek az orrukat füvel csiklandozták, meg volt olyan, akinek újságpapírt dugtak a lábujjába, oszt' meggyújtották. Persze a felnőttek csinálták ezt, mi gyerekek csak mentünk utánuk. Akkor kövekkel dobálták az ajtókat, odabent felijedtek. Volt olyan, hogy kitették a szennyest az udvarra, egy nagyteknőben beáztatták. A többiek meg fogták, oszt' az ajtóba húzták, utána meg bezörgettek. Amikor a háziak kijöttek, felestek.

Oláh Jolán (1991)

Az apám zenész vót, az anyám meg egy igazi falusi asszony. Tizennyolc gyereket szült, nyolc meghalt, tízen maradtunk. Nagyon keservesen nevelt minket. Éjjel font, köteleket csinált, akkor ilyen törölközőt szőtt, és azt vitte falura. Azt eladta krumplié', babé', és így nevelt minket. A bátyám is zenész lett, 17 éves korában már zenekara volt.

Én nem mondhatom, hogy olyan rózsás volt az életem, de szerettem játszani, szerettem a zenét, a filmet. Hét éves voltam, amikor először elvittek moziba. Nagyon szerettem a filmeket, a régi színészeket. Akkoriban még nem volt úgy pénz szórakozásra, ezért kimostunk orvosságos üvegeket, rongyokat is szedtünk, eladtuk, és abból megvettük a mozijegyet. Soha anyámtól tíz fillért nem vettünk volna el, sőt inkább adtunk neki.

III. Munka

Oláh Jolán (1994/)

Én már 11 éves koromban elmentem dolgozni, mert kellett. Majdnem minden testvérem ugyanúgy dolgozni járt. 11–12–14 éves korukban a gyerekek gyárakban dolgoztak, ők nem akartak zenészek lenni, mert azt mondták, hogy nem akarnak koldulni, mert „kódis” a muzsika. Én meg máig azon az elven vagyok, hogy a zene az az élet. Lehet vele mulatni, lehet vele temetni fájdalmat, örömet, és ez nagyon szép.

Elmentem csemetét ültetni. Hajnalban három órakor keltünk fel, nem is ismerem még akkor az erdőt, az volt az első munkám. Később a bányánál dolgoztam. 25

kilós bunkóval törtem a palát, mert annyira nagyok voltak, és hát én 48 kiló voltam. Nagyon szerettek a munkások, három műszakban dolgoztam. Bezártam a gyerekeket, mikor már édesanyám nem élt szegénykém, mert ő nevelte a két nagyobbat, és mikor már meghalt, akkor bezártam lakatra a gyerekeket, és így mentem dolgozni.

Bangó Kálmánné

A legtöbben az Öblösben dolgoztak, és nagyon jó munkások voltak, mert akkor volt a gyárban ilyen versenytábla, hogy ki dolgozik jobban, és nagyon sok cigány volt azon a táblán. Sokkal több volt talán, mint a magyar. Mert nagyon jól tudtak dolgozni, és jól is kerestek!

Oláh Pál

Én ledolgoztam az életemet. 12 éves koromtól dolgozom. Muszáj volt, gyerekkoromban is, el kellett járnom a parasztokhoz kapálni, markot szedni. Mentem iskola előtt, vagy iskola után. Szüretelni jártunk, akkor szecsikát vágni, és azért adtak egy szakajtó krumplit cserébe.

Én, amikor ide kerültem, akkor fogtam, vályogot vertem, abból a vályogból építettem egy 3×3 méteres szobát, meg az erdőből hoztam fát, és lemeztetőt tettem rá. Hát ott éltünk, mind a hat gyerek ott született.

Kik építették fel ezt az országot a II. világháború után? A cigányok! Nem láttam én egy parasztot sem a kubikusok között, pedig nagyon sok építkezést láttam, itt Salgótarjánban. Csak cigányok voltak a sitnyikek, de még a kőművesek között is voltak cigányok!

A cigányok építették fel ezeket a városokat, amibe' most a parasztok uralkodnak. Azok, akik lenéznek, meg utálják a cigányokat.

Balogh Balázs András

Szokás volt az ötvenes években, hogy összeszedték a semmittevőket, cigányokat meg parasztokat, és vitték őket állami gazdaságba summásként dolgozni. Tehát mentünk kapálni, aratni, és ezt az évek során rendszeresen megismételtük. A summás munkából nekem csak annyi volt a hasznom, hogy világot láttam és dolgoztam.

'56-ban jött a forradalom, és amikor Pesten véget értek a harcok, akkor az ország sok helyéről vitték az embereket Budapestet újjáépíteni. Ott is dolgoztam, mint kőműves segédmunkás.

Csák Béláné

Iskolába jártam 5 osztályt. 14 éves koromban nagyanyám elvitt engem a kőművesekhez, elmentem dolgozni az Ingatlanhoz. Ott voltam négy évet, 18 éves koromban aztán férjhez mentem. Ezután már nem engedett a férjem dolgozni, ő Belsped-nél volt kocsikísérő akkor még. Utána oszt' elment a Tűzhelygyárba, ott volt formázó, és onnan is halt meg szegény.

Csonka Jenő

Az előtt a magyar ember előtt, aki engem követ, oszt' ledolgozik 43 évet, százhetvenöt napot, és az életbe még büntetve nem volt, ráadásul még kiváló sportoló is, én megemelem a kalapomat. Csak azt nem értem, hogy akkor miért nézik le aztat, aki ugyan ezt megcsinálta, csak egy kicsit barnább a bőre.

IV. Ünnepek

Oláh Jolán (1999)

Hát ünnepet a vendégséget tartották, a húsvét volt ünnep, meg a karácsony. Ez a három mindig jeles volt.

A vendégségre nagyon készültek nálunk, ott a hegyen. Gyűjtöttek, megvették, ami kellett a sütéshez - főzéshez, és akkor mindenkinek volt mit kínálnia.

Akkor a karácsonyunk olyan volt, hogy úgy gyönyörködtem benne, mert anyám nagyon szeretett sütni-főzni. Mi apánkkal készültünk, mentünk a templomba az éjféle misére, amikor anyánk már nagyfazékban főzte a töltött káposztát. Akkor a direkt erre a napra hizlalt libát levágták, pulykahús volt, disznónk is volt, úgyhogy nem voltunk annyira szegények, hogy nekünk ne lett volna ennivalónk.

Csonka Jenő

Az ünnep nálunk családon belül az volt, hogy minden évben édesapámnak a születésnapját megtartottuk. Ott rendes zenekar játszott, meg hát eszem-iszom volt. Anyám, szegény azt sem tudta mit főzzön, mit tálaljon. Akkor, ugye még fahordós sörök voltak. Meghozta egy hordó sört, csapra ütötték, oszt' akkor ment a zene, egy-két napig is. Olyan jó hangulat volt, hogy most lagzikban nincs az, mint ami ott csak egy egyszerű kis születésnapon volt.

Oláh Pál

Így Kisasszony napkor volt a búcsú. Ez általában szeptember első vasárnapján szokott lenni. Hát ott nem volt olyan ház, ahol ne mulattak volna, vagy ha elment az ajtó előtt valaki, be ne hívták volna, hogy hát, gyere már be, igyál meg egy pohár bort. Ott úgy összetartott a nép, hogy hiába, hogy én idegen voltam itt Salgótarjában köztük, de engem annyira befogadtak, annyira szerettek, hogy nem tudtam elmenni egy ház mellett, hogy ne szóltak volna rám, hogy hova mész Palikám, hogy vagy Palikám, gyere már be, üljél le egy kicsit. Ott csak vidámságot lehetett hallani, vagy látni. Ott állandóan muzsikáltak, énekeltek, táncoltak, el lehetett beszélgetni idős emberekkel. Amikor fiatal ember voltam, tudtam velük beszélni, sokat meséltek a régi dolgokról, hogy hogyan éltek az őseik.

Ha volt egy virrasztás, mert valaki meghalt, először imádkoztak szokás szerint. De utána oszt' olyan vicceket mondtak, meg filmeket meséltek ezek a régi öregek, hogy aki azt írta vagy rendezte, az nem tudta volna úgy elmondani, mint ahogy ők elmondták.

Bangó Kálmánné

Hát úgy emlékszem, hogy amikor volt a Pünkösöd, - mink ezt már rég elfelejtettük - hogy' készülődött anyám. Képes volt kimenni háromszor-négyszer a haldára, mi is mentünk vele, hogy eladjuk a szenet, a fát, amit szedtünk, és az érte járót összegyűjtöttük. Abból sütött, főzött, hogy minden meglegyen, mert a Pünkösödöt azt megtartotta. Most már mink nem is tartjuk, nem is emlékszünk rá, úgyhogy teljesen más volt, mert akkor jöttek a rokonok faluról is, és megvendégeltük őket.

Klajban Jánosné

Az egy külön valami volt, hogy kihez jön több vendég, kihez jönnek mennél távolabbról rokonok. És tulajdonképpen így telepedtek oda nagyon sokan aztán, a 70-es évek elején. Eljöttek vidékről, látták, hogy itt jobbak a körülmények, mert általában Nógrád megyében jobban éltek a cigányok, mint más megyékben. Itt volt az ipar, tudtak jobban dolgozni, és így ezért többen be is vándoroltak.

Balogh Balázs András

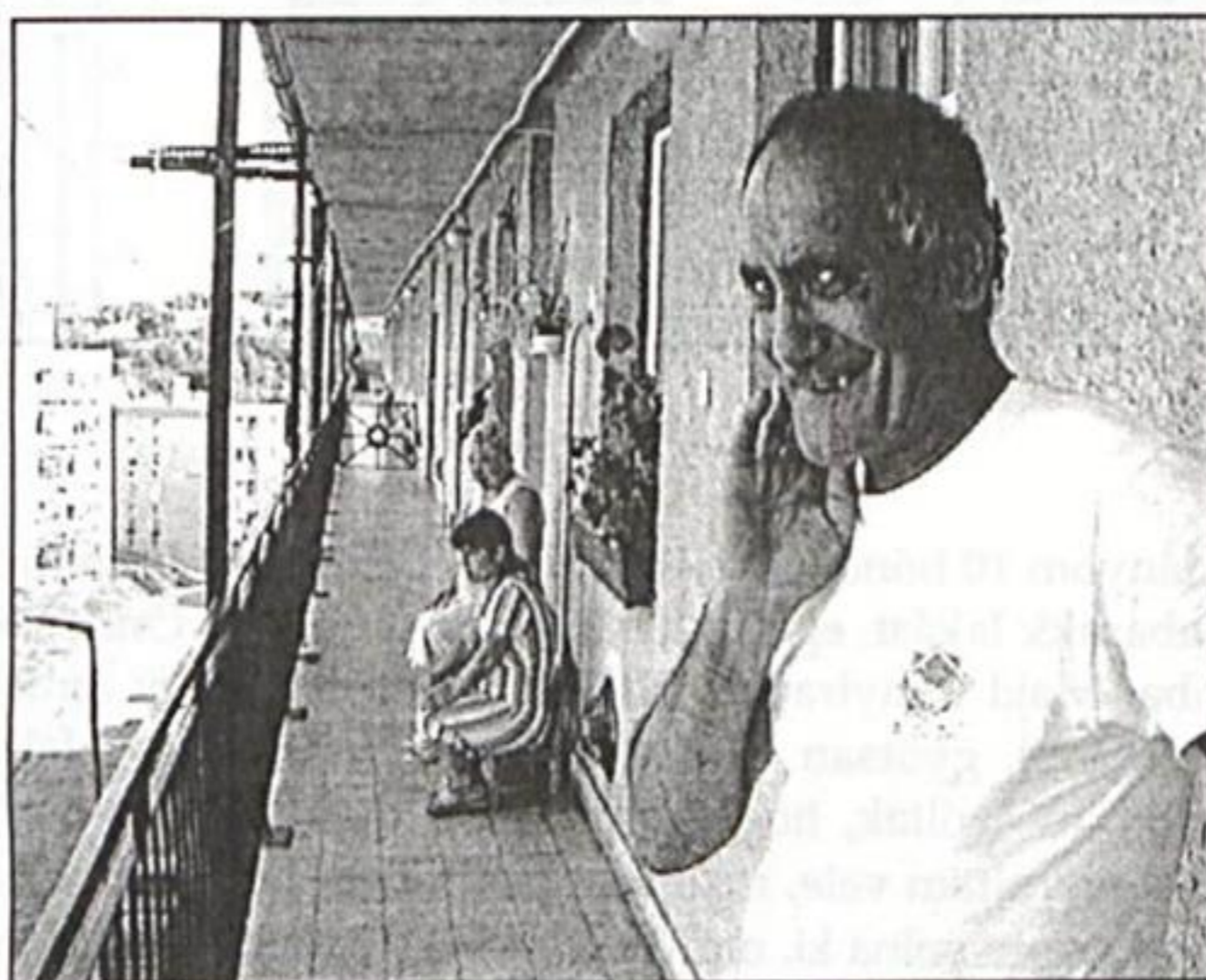
Van ez a vendégség, ami itt szokott lenni, úgy mondják: búcsú – meghívtak engem vendégségbe. El is jöttem ide, és mit ad isten, úgy jött a helyzet, hogy én innen vissza aztán már nem mentem, sehova.

Csák Béláné

Olyan gyerekkorom volt, hogy tőlem lehetett Mikulás, Karácsony, bármi, én nem kaptam soha semmit, mert nem volt. Más gyerekek kapták az ajándékokat. Nagymamám szegény volt, oszt' ezt a tanácsi segílyt kapta, hatszáz forintot, vagy mennyit kapott havonta szegény.

1960. április 18-án volt a lagzim, május 18-án meg töltöttem a 18. évet. Egy hétig tartott a lagzim. Hordóstól hordták a sört, akkor még hordóban volt, úgy ütötték csapra, meg korsóban voltak a pálinkák. Nagy disznót levágott a nagymamám. Úgyhogy a vőlegény már unta, hogy egy hétig nem tudott lefeküdni, mert a vendégek, csak gyöttek-mentek, ittak-ettek. A végén, amikor gyött valaki arra kifele, a kezébe nyomott egy nagy korsó sört, hogy minél előbb fogyjon már el. Hát nászút az nem volt, de nagyon nagy lagzim volt, annak híre ment. De hát hol vannak már azok az emberek...

Ott éreztük az ünnepet, itt már nem. Ha jött a vendégség, a húsvét, vagy a karácsony nagyon éreztük, az ember készült rá, egy hónappal előtte. Jöttek az idegenek, sütöttek-főztek. Ott mindenki takarított, kívül-belül meszeltek. Érezték az ünnepet, jó volt.

V. Elköltözés

Csonka Jenő

Nekem nagyon rossz volt. Megnősültem, kikerültem az anyósomhoz Károlyira, majd aztán kaptam egy szoba-konyhás lakást, ugyan ott.

Akkor már a magam gazdája lettem, de én minden nap lejártam anyámékhoz. Nehéz volt megszokni Károlyit, hát a Cigányhegyen születtem, meg ott voltak a barátok, ott voltak az ismerősök, oszt' nekem hiányozott nagyon. Én minden nap mentem, a mai napig is hiányzik. Annyira jó barátok voltunk, összetartottunk. Jöttünk jobbra, mentünk balra, de olyan kirívó bitangságokat soha nem csináltunk, mint amiket sajnós, most csinálnak a gyerekek.

Meghalt szegény apám, ő mondta is, ha én meghalok, nem fogtok összetartani, megszűnik minden, oszt' szegénynek igaza is lett. Teljes egészében a család is szétomlott. Mert amíg édesapám élt, hiába, hogy már csak ketten voltak otthon, szinte minden nap legalább ketten-hárman a gyerekek közül meglátogattuk őket.

Oláh Pál

A legkisebb lányom 10 hónapos volt, amikor elkerültünk Józsefire lakni. Hát ott kaptunk ilyen fabarakk lakást, egy régi bányászház volt az. Onnan kezdtek járni a gyerekek iskolába. Majd annyira feszült volt a helyzet, hogy amikor a gyerekek hazajöttek az iskolából, gyorsan leültek tanultak, írták a házi feladatot, de már kapták is magukat, és szóltak, hogy megyünk a mamáékhoz. Mentek a Cigányhegyre. De én is úgy voltam vele, nem volt olyan nap, hogy én nem tudtam volna kimenni, vagy ne mentem volna ki, munka előtt vagy munka után. Én nekem minden

áldott nap ki kellett mennem. Már csak azért is, hogy mit hallok, mit látok, hogy mi van. Ez mindig így ment. Mindaddig, amíg ott laktak az anyósoméék. És ők voltak a legutolsók, akik lejöttek onnan.

Azt az időt és azt a helyet, ahol én laktam a Cigányhegyen, a mai napig visszasírom. Mellettem lakik egy illető, aki szomszédom volt a hegyen – jaj ott volt jó, emlékszel rá, és ez így megy minden nap, mindenki csak ezt tudja mondani! Ott volt jó. Hiába, hogy kunyhókba' éltünk, nem volt ékes bútorunk, a padlót agyaggal mázolták, de együtt voltunk.

Bangó Kálmánné

Hát én úgy költöztem el, hogy már a három nagyobb gyerek megvolt. Egy szobába laktunk, három gyerekkel. Be volt már adva a lakásigénylés, egyszer pont ilyen nagy eső volt, és beszakadt a tető. Oszt' kijöttek a tanácstól és mondták, hogy, hú ebbe nem lehet lakni, ez már nagyon életveszélyes, oszt' így adtak Pálfalván nekünk egy szoba-konyhát. Nagyon szegényesen jöttünk el, mert egy szekrényünk volt talán, és két ágyunk, de még ennek is örültünk, hogy van már egy normális házunk.

Még akkor sokat jártunk vissza, minden héten mentünk a gyerekekkel, mert ott lakott apu meg anyu, oszt' még azért hiányzott. Jobban éreztük magunkat ott, az jó környezet volt akkoriban. Még sokan visszamennének lakni. Én is elmennék.

Csák Béláné

El kellett hogy hagyjuk, mert lebontották. Idegérbe, amikor kikerültünk, ott is csak szoba-konyha volt, a hat gyerekkel. Ott laktunk 18 évig a férjemmel, meg a nagymamám is ott volt, onnan jöttünk oszt' ide a Zöldfa útra.

Kíváncsiak voltunk, hogy hogy' néz ki mégis, az a hely, ahol laktunk valamikor. Nem lehet azt elmondani, hogy milyen jó érzés volt ott lakni. Úgy talán már nem is érezzük magunkat soha, mint ott. Mikor az ember szeretne egy jót álmodni, csak arról tud. Én már nagyon sokat álmodtam azt, hogy újból ott lakunk a Cigányhegyen.

Jó volt, jobb volt, mint Idegérben, mert ott már nem voltunk olyan barátságban, mint a hegyen. Ottan összetartott mindenki, oszt' az nagyon hiányzott eleinte, mikor elköltöztünk. Itten Pálfalván annyiból jobb, hogy kényelmesebb, nem kell vizet hordani, nem kell tüzelőt venni, hurcolni, le s föl. Ott nagyon sokat dolgoztunk, mert tényleg néha kimerült az ember, ha fiatalon jobban is bírta magát, és mostan öregségünkre ez üt ki rajtunk, ez a sok munka. Mert nagyon sokat dolgoztunk, gyerekek is voltak, azokra mosni, főzni, takarítani, hiába, hogy csak egy szoba volt. Vízért le kellett menni egészen a patakba, olyan 200-300 méterre lehetett a nyomós kút, és a mosáshoz rengeteg víz kellett. Akkor még nem volt se mosógép, se centrifuga. Teknőbe' súroltuk a ruhát, keféztük, szappanoztuk.

Mostanra mindenki nagyon kivakarózott. Ahogy onnan elkerültek mindenfelé, oszt' látták ugye a többséget, hogy azoknak milyen életük van. Olyanok voltunk, mint a majmok, mondjuk ki, mert utánoztuk a többieket, hogy ennek most ez van, és az milyen szép, hát vegyünk mink is, hogy ne legyünk elmaradottabbak, mint ők.

Már a gyerekeim sem úgy élnek, mint én, azok is másképp: jobban, szebben, modern életben élnek.

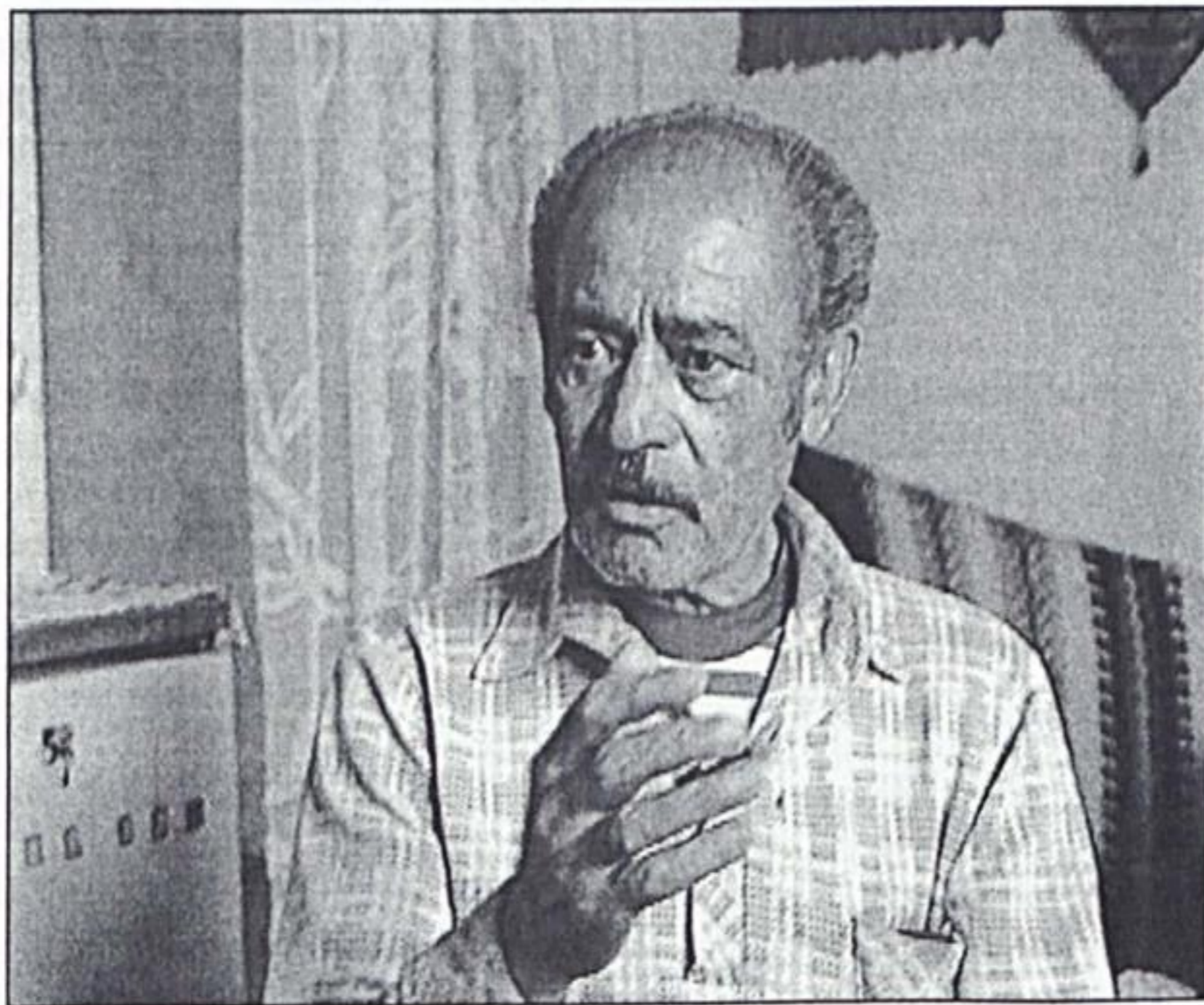
Klajban Jánosné

Hát volt, aki építkezett, akinek jobban ment, és voltak gyerekei, akik után megkapta a szoc-polt. A Kavicsosba, és a Művésztelepen, szóval ilyen kiesőbb részeken kaptak telket. Volt olyan, aki belebetegedett, hogy ott kellett hagynia a hegyet, hogy kiszakadt abból a környezetből, mert ott mindenki elfogadta egymást.

Egy új környezetben nehezen fogadták el, főleg, hogy előítéletekkel voltak a cigányokkal szemben, hiába volt rendes meg tiszta, de ha valahova odakerültek, főleg ha egy helyre több cigánycsalád, akkor már skubizták, ugyan milyenek, meg fúrtak, faragták. Volt, akit megismertek, megszerették, de volt, akit bizony, addig noszogattak, amíg el nem ment onnan.

A Zöldfa úton nagyon szép volt az a lakás. Örültem neki, ugye egy putriból bekerülni egy szép lakásba, nagyon nagy dolog volt. És bizony, mikor mondták az ott lakóknak, hogy egy háromgyerekes család jön ide, és az asszony az cigány, mert a férjem nem az, hát nem nagyon örültek neki. Ezt már évekkal utána tudtam meg, mert nagyon jó viszonyban voltam az ottani lakókkal, meg a házmesterrel, és ő mesélte, hogy, bizony, amikor idejöttünk, be is mentek a tanácsra, hogy hozzájuk ne tegyenek cigányt. Aztán amikor elköltöztem onnan, akkor még sírtak is, úgy megszerettek. A mai napig tartom velük a kapcsolatot.

Maga a hely, ami vonzott vissza. Hát ott születünk, ott éltünk, és elég soká, ameddig csak lehetett, vissza-visszamentünk oda. Még most is sokat vagyok ott, álmomban. Jó volt ott. Ha nem lettek volna olyan rosszak a külső körülmények, akkor jó lett volna, mert ott szeretet volt, más volt, mint most. Nem ilyenek voltak az emberek, mint ma. Teljesen elvadult a mi fajtánk is. Sajnos.

VI. Jelenkor 1

Oláh Béláné

Hát, itt már nem olyan jó! Nagyon sokat kell fizetni, nem beszélve arról, hogy nagyon rossz állapotban vannak a lakások. Süllyed a ház, jóformán minden hónapban jönnek nézegetni. 4300 forinton felül van a vízdíj, a lakbér 1800 forint egy főnek, négyen vagyunk 13000 forint havonta csak ez, a gáz meg a villany. Én jövedelempótlón vagyok, a férjemnek most járt le a jövedelempótlója. Ha nem volna az erdő, a gomba, nem tudom, mi lenne velünk. Egész nyáron abból tartottuk fent magunkat. A fiam most helyezkedett el, négy hónapja dolgozik, neki új ruha kell, meg ő zenél is. Most is munkából odament, vitték a szerelését.

Bangó Kálmánné

A fiam a síküveggyárba dolgozott, oszt' ő is beleesett, munkanélküli lett. De amikor még dolgozott, akkor is nagyon keveset keresett. Mert 30-40 ezer forint semmire sem elég, kifizetik rezsit, oszt' már nem is marad. Itt ez a baj, ez a nehéz.

Mert valamikor a Cigányhegyen rezsire semmit sem kellett fizetnünk. Lakbérért, vízért nem fizettünk, fűtésért sem, mert mindent megszereztünk, amit meg kaptunk fizetést, az nekünk maradt. De most meg megy ki, az államnak. Itt az a baj!

Csák Béláné

A lányaim férjnél vannak Iskolázottak, de most ez a munkanélküli, gyes, jövedelempótló világ van. Mert hiába van neki iskolája, már így is sok a munkanélküli, a fiatalok csak tovább növelik a létszámot. Ez a poén, ez nem tetszik énekem. Valamikor azért elzárták az embert, ha nem dolgozott. Azt mondták, hogy közveszélyes munkakerülő. Most meg legyen neki egy éve, vagy kettő, már megkapja a jövedelempótlót, a munkanélkülit.

Ezek abból élnek, hiába van az iskola, nem tud elhelyezkedni, oszt' így próbálnak maszekból megélni. Hol ezt csinálnak, hol azt, mer' a segélyből nem jönnének ki egyáltalán, csak úgy, hogyha egy kicsit pótolnak hozzá. Pláne ha még isznak is, meg gépeznek. Ez a gép világ, ami begyött! Sok család nem eszik ez végett, hogy elgépezi a férj. Ahogy hozza a pénzt - csak az a kis családi pótlék, a gyes, a nevelési segély van - még abból is elvesz, és azt is megissza, meg bedobja a gépbe. Az egyik vejem, három gyereke van, de az is olyan. Odaadja neki a postás a pénzt, de nem hozza haza, hanem megy vele egyenesen a kocsmába. Osz't akkor megy a lányom utána, hogy adjál már valamit a konyhára is. Azt mondja: Már ott van a gépbe'. Hát avval már jóllakatta a gyerekeit. Milyen dolog ez?

Jó, ez előtt is volt kártya, meg ivás, de mégis, azért letette az az ember az asztalra a pénzt, hogy mégis legyen valami. Mert ha nem, ha mindet elverte, akkor neki is fel kellett kötnie a hátára a fát, meg a szenet, hogy tudjon a családjának enni adni. Mer' így volt. De most hova menjen? Nincs bánya, amúgy is gázzal fűtenek, már nem kell a tüzelő, csak a kolóniába lent, ők meg meghozzák maguknak.

Nálunk szokás, ha a családban meghal egy hozzátartozó, ahhoz elmennek és virrasztják három-négy napig, amíg el nem temetik. Hogy majd a fiatalok hogyan alakítanak rajta, ők tudják.

Balogh Balázs András

A héten láttam a tévében egy riportot, ahogy cigány embereket kitelepítenek, a lakásból kidobálják őket, mert nem tudják fizetni a rezsit. Ha annak a pénznek a töredékét - több száz milliárdot említett a riporter - amibe a cigányok lakáshoz juttatása került az elmúlt harminc évben, annak idején a cigánytelepek felújítására költötték volna, hogy maradjon meg úgy ahogy van, akkor most ezek olyan helyek lennének, mint Budán a Rózsadomb, csak nem miniszterek laknának benne, hanem cigányok. Ezt meg lehetett volna oldani, nem kellett volna a városnak lakásokat építeni, rengeteg pénzért. A cigányok lelki világát meg lehetett volna nyugtatni, maradtak volna egy közösségbe', és nem lett volna ez a civakodás, ez a veszekedés, akkor nem lennének ezek a kilakoltatások, a gyűlölködés.

Akárhova méysz, nincs olyan város, olyan falu a világon, ahol a cigányok nem ilyen helyzetben lennének.

Nem akarom bántani a zsidókat, isten mentsen, de a mai napig azért léteznek és azért nincsenek annyira elszegényedve, mert ők még mindig tudnak olyan dolgokat kitalálni meg létrehozni, - persze ez a fejlettségtől is függ - hogy egymáson segítenek, tudják, hogy hova kell menni, mit kell csinálni.

Mink nem tudunk egymáson segíteni, már csak azért sem, mert nagyon el voltunk annak idején maradva, nem voltunk iskolázottak, nem törődött velünk senki. Amikor meg elkezdtek velünk törődni, akkor meg idehajtottak bennünket a nyomorba. Előtte is nyomorban voltunk, de most meg még jobban belehajtottak.

Oláh Pál

Sajnos, hogy ezt kell mondjam, köztünk is van olyan, aki nem tud beilleszkedni a társadalomba, a többségbe, egyszóval nem tudnak közeledni. Ilyenek is vannak, jó ez volt száz évvel, kétszáz évvel ezelőtt is.

De most olyan dolgokat művelnek a cigányokkal, nem akarom elhinni, hogy a rendszer ezt megengedi. Gettóba akarják zárni a cigányokat? Vagy körülkerítik, és farkaskutyákkal fogják őrizni őket? Ezt nem lehet megengedni! Legyen ez bármelyik kormány, bárki legyen a kormányon, ezt nem engedhetik meg.

VII. Jelenkor 2.

Horváth Ferencné

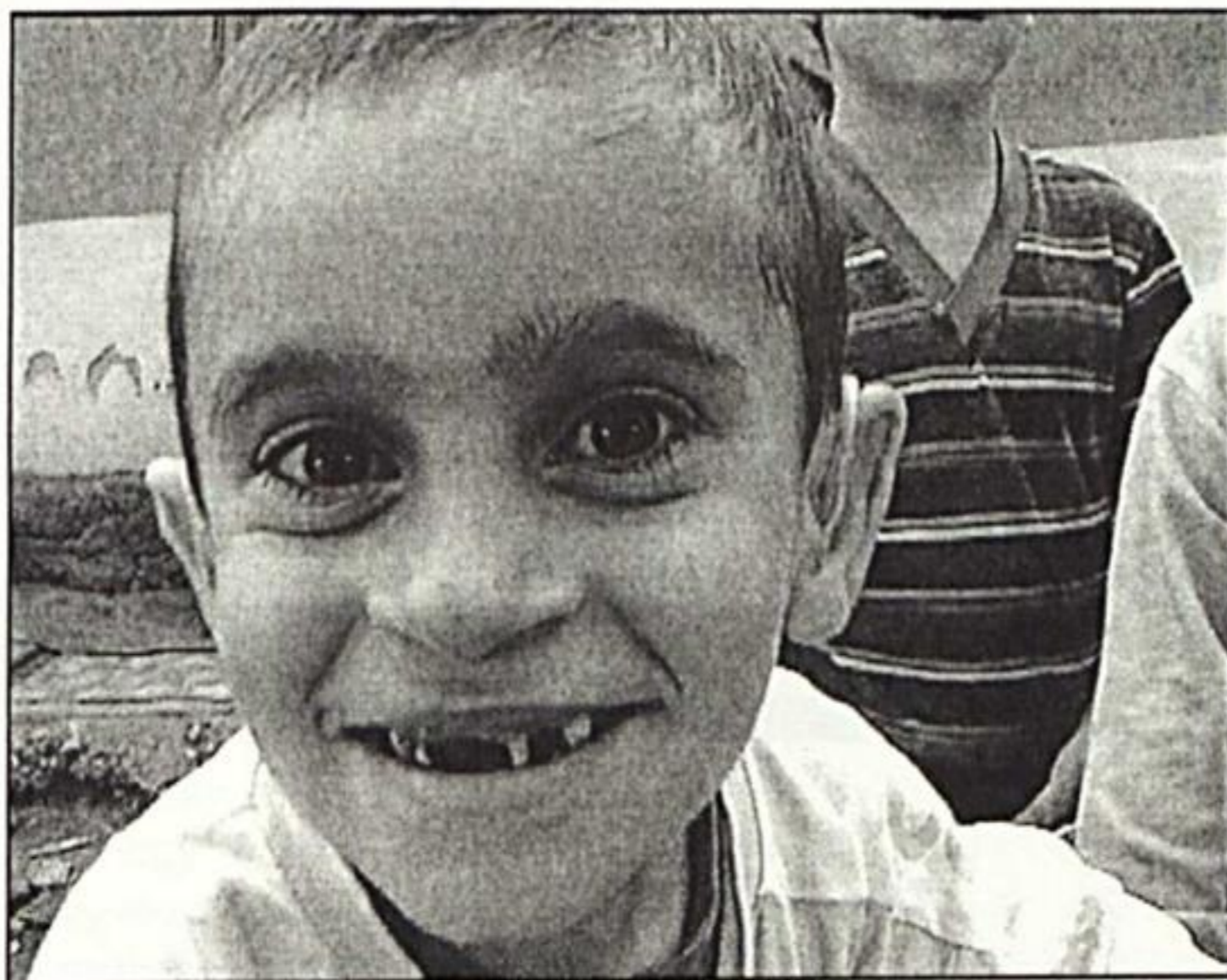
Én törekedtem arra, mert tíz éve egyedül nevelem a három gyerekemet, hogy iskoláztassam őket. Sikerült is, de nagyon nehezen. Gimnáziumba járt a nagylányom, a fiam két szakmát kitanult, így bírtak elhelyezkedni. De viszont ez a lakáscserémbe került, és a különbözetből tisztáztam az adósságaimat. De nem bántam meg, mert így már a gyerekeim különb, mint a többi cigány, bárhova eljuthatnak. A fiam üvegcsiszolónak tanult, és a vasbeton szerelői iskolát is elvégezte. A csiszoló szakmában dolgozik, itt a Síküveggyárban. Mónika gimnáziumot végzett, most jelenleg Sopronban van, egy keramikusnál, de nem ott akar maradni, számítástechnikát szeretne tanulni. Hát a legkisebbnek most még több álma van, a manökenség tetszik neki, vagy a kozmetikai ág, nem tudom, hogy milyen eredményt fog elérni az iskolában, hova jut be.

Nekem a mostani helyzet sokkal nehezebbnek tűnik. Nekem is úgy sikerül minden nap ételt tenni az asztalra, meg a rezsit fenntartani, hogy a két nagyobb besegít, mert egyedül nem megy. Özvegyi nyugdíjam van, árvaellátás van a kisebbikre, ezek egy az egyben mennek a rezsire. A fiam bevételez, a nagylány bepótol 10–15 ezret idead, mert most hála a jóistennek, jól keresnek, és itt kosztólódonak, mert a szobabérlők házában laknak mind a ketten. A függetlenség már kell nekik, felnőtt emberek, nem akarom már, hogy a szülői házban legyenek, ők sem akarják, meg így jobban értékelik a jövedelmüket, mert gondoskodniuk kell az otthonukról, legyenek önállóak. Szeretném, hogy az életben megtalálják magukat. Remélem, hogy ez sikerülni fog.

Az én meglátásom az, hogy most sokkal nehezebb a fiataloknak. A cigányokat nem vesznek fel szívesen semmilyen munkahelyre, szórakozóhelyre nem szívesen engedik be őket. A fiam félcigány, az apjuk magyar volt, nem is feketék, intelligensek, és őt sem engedték be. A szívem majd megszakadt, hogy én miattam nem engedik be a gyerekeket a diszkóba. Holott soha nem csinált semmi rosszat. Nagyon megalázó a faji megkülönböztetés, mert arról mi nem tehetünk, hogy cigányoknak születtünk. Arról tehetünk, hogy milyen emberekké válunk.

Megfigyeltem, a Zöldfa úton, mint kívülálló – el szoktam menni az ismerőseimhez – hát igen csak úgy esznek, hogy nem fizetnek semmit, és legalább 4–5 családról tudok, akiket már kilakoltattak, szóval ilyen áron tudják ellátni a családot. Ez nem mindegy. És akkor idegileg ki van a családfő, az anya, a gyerekek, nincsen türelmük egymáshoz.

Régebben három-négy évig elég volt egy csizma, és hogyha egy újat kaptunk húsvétra, vagy karácsonyra, akkor boldogok voltunk, de azt mindig tudtuk, hogy akkor kapunk. Most meg, majd ha telik. És nem telik.

Én sajnálom ezeket a fiatalokat, hogy elvesznek. Elfigyeltem, a rokonoméknál, két kicsi van, és úgy örültek, hogy olvastam nekik egy mesét. Mondtam is a szülőknek,

semmi gond nincs ezekkel a gyerekekkel, csak le kell foglalni őket. Nincs türelmük a felnőtteknek, a pénz miatt. Idegesek.

Énnekem a régebbi cigányélet sokkal szebb volt, megértőbbek voltak az emberek. Akkor cigánybálok voltak, a magyarok szívesebben mentek abba a bálba, mint a sajátjukba, mert a cigányok hangulatot tudtak csinálni, és akiket ők elfogadtak az bárhol volt, meg volt védve.

Én igyekszem utánozni a nagymamámat, az édesanyámat, mert mind ketten tüneményes emberek voltak. Négyen voltunk testvérek, mi sem nélkülöztünk soha, pedig nálunk is csak apu dolgozott. Az Acélgyárba volt, igazi kemény munkán, hát dereka meg is érezte. De a mai napig tisztelettel gondolok rájuk. Nagyon sokat köszönhetünk nekik. Munkára neveltek minket annak idején. Még 16–17 éves koromban is kikaptam, hogyha nem mosogattam, vagy nem végeztem el rendesen, de a mostani fejemmel azt mondom, igaza volt apunak. Pedig akkoriban nagyon haragudtam rá, hogy én nem mehetek a többi fiatalhoz, de megköszönöm neki, hogy így törődött velünk. A bátyáim is dolgoznak mind, büszke vagyok rájuk.

VIII. Utójáték

Botos Zoltán

Most tulajdonképpen ott vagyunk, ahol a Cigánydomb kezdődött. Itt volt az egyik följárát a hegyre, a patak az itt folyt, de akkoriban már le volt fedve. Itt lent, balkézre volt a Cigányhegynek az alsó sora. Körülbelül itt kezdődött, a Paprikás Péter házától.

Mi az egész hegyet bejártuk, mint gyerekek, össze-vissza, mindenfelé szaladgáltunk. Elég romantikus hely volt ez, mert a házak között úgynevezett sikátorok voltak, az itteni szóhasználat szerint: szoroskák. Akkor itt elég zezugos volt minden, úgyhogy ha egy idegen feljött a hegyre, az biztos, hogy eltévedt. Mi úgy ismertük, mint a tenyerünket.

Rengeteg gyermekkori élményem fűződik ehhez a helyhez, még ma is szoktam álmodni, hogy kisgyerek vagyok, és itt szaladgálok a domboldalon.

Hát itt volt a középső följárát, és ezen a meredeken egy magas falépcső vezetett fölfelé. Körülbelül itt volt a mi házunk, ahol ez a kis bokor van, és egy fal választott el minket a Szepesi Jóskaéktól, az ő lakásuk még kisebb volt, mint a miénk.

Heten voltunk testvérek, egy szoba-konyhába zsúfolódtunk. Édesapám szobafestő és mázoló volt, anyukám meg hasznáلتikk kereskedő. Úgyhogy, mi a többiekhez képest, elég jó módban éltünk. Megvolt mindenünk, az iskoláztatás sem volt probléma. A bátyáim akkor már dolgoztak, az idősebb üveges és képkeretező volt, a fiatalabb szobafestő-mázoló, apu vitte el az akkori KTSZ-be. Ott dolgozott 43 évet egyfolytában. Ő tőle fiatalabb bátyám villanyszerelő volt, ugyanannál a cégnél. Aztán következett két lány, ők nem tanultak szakmát, aztán következtem én, én is annál a cégnél lettem ipari tanuló, öcsém szintén annál a cégnél vízvezeték-szerelő. A mi szüleink arra törekedtek, hogy szakmát tanuljunk. Dolgozunk, a mai napig.

Egyébként a hegyen, az én gyerekkoromra visszaemlékezve, nagyon rendes emberek éltek, mert mindegyik férfi dolgozott, és korán kezdték. Iskola után rögtön mentek, üvegyár, acélgyár, tűzhelygyár. Volt, aki 40 évig egy helyen dolgozott, és nagy családot tartottak el.

A közösségi élet az nagyon emlékezetes volt, mert mi innen a hegyről nem kíváncsoltunk el soha a városba. Percről-percre olyan élmények értek, hogy jó volt itt lakni. Nyári estéken kiültek az öregek, és akkor mi gyerekek körbeültük őket, meséltek, mi hallgattuk. Könyvekről vagy régi eseményekről beszéltek, úgyhogy ez nagyon nagy élményt jelentett nekünk.

János bácsi háza az körülbelül itt volt, ahol ez az akácfa van. Azért említem külön a Balázs Jánost, mert nekem olyan volt, mintha második apám lett volna. Szóval én rengeteget tanultam tőle. Apunak volt nagy barátja, ő hordta neki a könyveket a könyvtárból. Tudniillik János bácsi nem ment a városba soha, ő úgy élt, mint egy remete. Mint gyermek, apuval gyakran mentem hozzá látogatóba, és hatvanhatban, vagy hatvanhétben én vettem rá, hogy újra fessen. Mert gyerekkoromban láttam a rajzait a szobája falán. De azok megsemmisültek, mert egyszer szegénynek bedőlt a házfala, egy nagy eső után, és évek múlva én vittem neki az első festéket, vásznat, ecsetet.

Meglepődtem, akkor már gimnazista voltam, hogy ő olvasta a világirodalom összes számító remekművét, vagy ismerte a filozófusokat: Nietzschét, Schopenhauert.

Őt egyébként ilyen sejtelmes titok övezte itt, ő volt a nagy tudós mindenki szemében, de ő nem barátkozott senkivel. Nagyon ritka ember volt itt a hegyről, akit

beengedett a lakásába, és szóba elegyedett vele. Tudták róla, hogy sok mindent tud, meg okosabb, meg hogy írogat verseket, meg zenélt is hegedűn. Például, ő neki nem volt vásárolt hegedűje, ő saját magának készített egyet. Sokszor esténként a saját hegedűjén eljátszotta a saját szerzeményeit, úgynevezett cappricokat, ötleteket. Hasonlóak voltak Paganini műveihez. Ezt le kellett volna kottázni valakinek, vagy magnóra felvenni, de hát ez már sajnos elveszett. Sokszor a zenész cigányok, akik jöttek haza este, megálltak a háza előtt és úgy hallgatták.

Itt volt egy nagy barlang. A háború alatt is bújtak el itt emberek a hegyről.

Egyébként én még itt születtem. Volt a Rökkanton egy bábaasszony, Ilonka néninek hívták, és ő segítette világra a gyerekeket. Nálunk mindenki itt született a hegyen, az öcsémet kivéve, ő már a kórházban jött a világra.

Itt a házsámok össze-vissza voltak. Valaki talált, vagy hozott haza egy házsám-táblát és azt kirakta. Úgyhogy, például mi laktunk a Pécskő utca 170. szám alatt, de a következő szám, már 254 volt. Mindig betanítottak egy postást, de aki megszokta az már könnyen eligazodott névről is, sőt a csúfnévről ismerték a cigányokat.

Egyébként a régi Pécskő utcában rengeteg jó szakember lakott, az Órangyal patikától egész felfelé itt megtalálható volt a szabómester, az asztalosmester, a villanyszerelő, a bádogos, a szobafestő, kőművesek.

A barlang felett volt egy kis térség, körülbelül 20 méter átmérőjű lapos kör és ott pigéztünk. A pige az anyyiból állt, – nem tudom ismerik-e, nem nagyon ismert ez a játék – hogy egy seprűnyéllel állt a kör közepén valaki. A seprűnyélből körülbelül 10 centis darab le volt vágva, és azt kívülről dobták be, ennek az ütő játékosnak. Ha az eltalálta és elütötte messzire, akkor azt az ellenfél csapatának vissza kellett hoznia. Mondhatjuk, hogy a mai baseballnak ez lehetett az elődje.

Körülbelül itt volt a házaknak az utolsó sora, és ott, ahol most állunk, volt a felső kis focipálya, ezt mi csináltuk, mert egy kis dombot le kellett faragni, és akkor két kaput szúrtunk a két végébe, és reggeltől estig fociztunk. Volt is ellentét a hegyi lakók meg a patakiak között, mikor fociztunk, mint gyerekek, mert az volt a két csapat neve, hogy a patakiak, meg a hegyiek.

Jártunk ki az erdőbe jó időben majdnem minden nap, szedret szedtünk, galagonyát, kökényt, gombát, rőzsét hoztunk az erdőből. Úgyhogy, nagyon sűrűk voltak ezek az élmények.

Hát a cigányhegyi élethez szorosan kapcsolódik a zene. Én úgy emlékszem vissza gyerekkoromból, hogy zeneszóra ébredtünk, valahol mindig szólt a zene. A fiatalok összejártak egy-egy házba, és akkor egy spontán zenekart alapítva, ott gyakoroltak egész nap. De azért is lettek jó zenészek, valamennyi Pestre került, és ott is megállták a helyüket. Nem vallottak szégyent a tarjáni zenész cigányok, bejárták az egész világot.

Egyszer emlékszem rá gyerekkoromban, a hatvanas évek elején lehetett, hogy a városi tanácsnak vendége volt egy német városnak a küldöttsége. És természetesen nem akarták nekik megmutatni ezt a sok putrit, ami itt volt a Cigányhegyen. Elvitték őket oda, ahol azok a szép házak vannak, a Rokkant telepen. De arra már nem gondoltak, hogy onnan meg ide lehet látni! Amikor a németek meglátták ezt a sok putrit azt mondták: Nem is gondoltuk, hogy itt filmeznek, milyen szép ez a díszlet!

Mert nagyon festői volt ez az egész. A mai Szentendrén található ilyen sikátoros részek, az hasonlít egy kicsit, de hát itt romosabbak voltak a házak, és bizony egy-egy nagyobb eső után leomlottak falak, és újra kellett építeni, mert nagyrészt vályogból voltak, és alapjuk sem volt. De a régi cigányok jól kiválasztották ezt a helyet, mert reggeltől estig, ahogy felkelt a nap, még le nem nyugodott, idetűzött.

Volt úgynevezett cigánybíró, hogyha a hivatalnak valami dolga volt itt a hegyen, akkor először őhöz mentek. Ha idegenek jöttek ide lakni, akkor ő beírta őket egy nagy könyvbe, szóval olyan volt, mint régen a házbizalmik. De ha mondjuk valami rendőrségi ügy volt, vagy más probléma akkor is először mindig őhöz mentek, és akkor ő eligazította a hivatalos embereket.

Mindenkinek volt egy rádiója, egy úgynevezett hatforintos rádió. A posta szerelte fel minden házba és ezért hat forintot kellett fizetni, Kossuthot és Petőfit lehetett fogni rajta. Emlékszem, hogy hallgattuk az 56-os híreket, mert a bátyám, akkor volt katona, Pesten. Részt vett a harcokban, és még most is előttem van, hogy milyen lélegzet visszafojtva hallgattuk esténként a rádiót, mert akkor mondták be a halottak neveit, és mindig nagy izgalommal vártuk a híreket. De aztán szerencsére nem történt baj.

De történt baj a Fényes családban, ők lent laktak a Patakban. Fényes Misi egy híres cigányprímás volt. Hát abban a családban egy napon két halott gyerek volt, a Sanyi az idősebb fiú meghalt a sortűzben, és ugyanott meghalt a húga is, az Ilonka. Szóval ez szörnyű élmény volt. Még nekünk is, akik nem tartoztunk a családhoz, de látva a szülőknek őrjöngését, hát ez azt nem lehet elfelejteni. Ők ott a megyetanács előtt haltak meg '56. december 8-án.

A legnehezebb munkát ma is a cigányok végzik, az építőiparban, a gyárakban. Meg lehet nézni: üveggyár, tűzhelygyár, a legkeményebb helyeken cigányok dolgoznak. Én most a tűzhelygyárban dolgozom, azért tudom hitelesen elmondani,

mert most üvegeztem bent a csarnokban, ahol a kohó van. Hát ott többségében cigányok dolgoznak, becsülettel és keményen.

A hivatalos gondolkodás az volt, hogy szét kell szedni a cigányokat, de állítom, hogy amíg együtt laktunk közel sem volt ennyi probléma, mint most, hogy szanaszét vagyunk.

Itt tudtunk egymásról, az öregek fegyelmezni tudták a gyerekeket, nemcsak a sajátjukat, hanem a szomszédokéit is. Tiszteltük az öregeket. Ez az összetartás, ez az úgynevezett fegyelem nincsen. Azt tudom mondani, hogy jobb, hogyha együtt lakunk.

Én úgy látom, hogy most nagyon sanyarú a sorsa a cigányságnak, persze nem azt mondom, hogy csak ők a szegények, mert itt, ugyanúgy szegények lettek a magyarok is. De az nagyon szembetűnő, hogy ha különböző munkahelyeken leépítés van, akkor az elsők a cigányok. Tehát ebből a rossz helyzetből, és ez ország-szerte így lehet, csak kultúrával lehet kitörni, úgy értem tanulással. Mert akinek legalább egy szakmája van, azt nem dobálják ide-oda.

A legnagyobb problémát abban látom, hogy most még iskoláztatni se tudják a szülők a gyerekeket, mert a mindennapi kenyér a gondjuk, a túlélés. Ebben kéne segíteni társadalmi szervezeteknek valamit, hogy ezeknek az elesett szegény embereknek a gyerekei legalább tanulni tudjanak, mert ez az egyetlen út, más lehetőséget nem látok.

Meg így lehet beilleszkedni a többségi társadalomba.

A film 1999-ben készült, a Soros Alapítvány támogatásával.

Cigánydomb

(Fotó a Nógrádi Történelmi Múzeum Fényképtárából)